

Az 1956-os forradalom eseményei Makón¹

Számunkra igen fontos jelentőségű eseménysorozat kezdődött el 1956. október 6-án, amikor Rajk Lászlót és társait a rehabilitáció után újratemették. Az MDP pártvezetését megdöbbentette a több ezres tömeg a temetőben.

A temetőben átélt élmények hatására, október 16-án, a szegedi egyetemisták kommunista irányításától független ifjúsági szervezetet hoztak létre, a MEFESZ-t, s példájukat követték az ország többi egyetemén is. Október 22-én éjszaka a budapesti Műegyetem diákjai elhatározták, hogy másnap tüntetést szerveznek, hogy kifejezzék szolidaritásukat a lengyel néppel, és hogy előadják 16 pontos követeléseiket. Ebben többek között a szovjet csapatok kivonását, szabad választásokat, szólás- és sajtószabadságot, a beszolgáltatás eltörlését követelték. Október 25-én a késő esti órákban tömegmészárlás történt le a Parlament előtti téren. Ennek az eseménynek a hírei eljutottak Makóra is.

Fazekas Lajos, a József Attila Gimnázium IV. b osztályos tanulója, aki mellesleg a rendőrfőkapitány fia volt, összetalálkozott iskolatársával Institóris Ildikóval. A hírekről beszélgetve mindketten egyetértettek abban, hogy a pesti áldozatok emlékére néma tüntetést kellene szervezni Makón. A hír már a tanítás előtt futótűzként terjedt a diákok körében. A diákok egyik csoportja felvette a kapcsolatot a gépgyári dolgozókkal is.

Fazekas Lajos és társai elmentek a rendőrségre engedélyt kérni a tervezett demonstrációhoz. A rendőrfőkapitány kikötötte, hogy csakis fegyelmezett néma tüntetésről lehet szó. Majd ezután az igazgatótól is engedélyt kértek a felvonuláshoz, és a makói Közgazdasági Technikum diákjainak értesítésére. Az igazgató, Marczis Vilmos, az engedélyt megadta.

Kiss Erzsébet tanárnő visszaemlékezései alapján tudjuk, hogy egy Kelemen János nevű diák kitalálta, hogy tüzzék ki a magyar zászlót a gimnázium falára. Institóris Ildikó ötlete volt, hogy készíttessenek Kossuth címert. Ez nagyon merész gondolat volt ebben az időben, hiszen az 1848–49-es szabadságharcra utalni sem nagyon lehetett. Ezek a dolgok mind a tüntetés előkészületei voltak.

A gimnázium udvarán volt a gyülekezés. Először a Közgazdasági Technikum növendékei, majd később a gépgyár dolgozói érkeztek meg. Megindult a felvonulás, melynek fénypontja volt, amikor Institóris Ildikó elszavalta a Nemzeti dalt és a Szózatot.

Ezután a diákoknak folytatódott a tanítás. Azonban a felnőttek indulatai a felszínre törtek, és ledöntötték a gimnázium előtti szovjet „felszabadítási” emlékművet. Később rájuk kemény büntetést róttak.

Szerencsére a gimnázium tanulóinak nem kellett félniük szigorú megtorlástól, hiszen Marczis Vilmos igazgató szárnyai alatt védelmet kaphattak. Az emlékmű ledöntése után az igazgató megjegyezte, hogy most már lesz hova felállítani József Attila szobrát. Azonban egy kis idő elteltével a diákság körében elhangzott, hogy mondjon le. Ezután a gimnáziumban megválasztották a nemzeti bizottságot, elnöke Ollexik Viktor, az iskola későbbi igazgatója, tagjai, pedig Zubán Márta és Kiss Erzsébet tanárnők voltak. A bizottság és a tantestület teljes egyetértésben 1956. november 4-én ideiglenesen, majd 1960-ban végleg leváltotta Marczis Vilmost, akit a Rákosi-rendszert kiszolgáló igazgatónak tartottak.

A forradalomban részt vevő diákok számára sem maradhatott el a büntetés ezután. 1957. február 23-a a gimnázium fekete napja volt. Reggel 9 órakor több géppisztolyos karhatalmista rontott be a termekbe. A IV. c-ből Institóris Ildikót elhurcolták. Kicsengetéskor a karhatalmisták megszállták a tanárit, ahol a tanárokat egy óras „fejmosásban” részesítették. Majd folytatták, amit elkezdtek. Az összes diák táskáját átvizsgálták, hogy találnak-e náluk lázító leveleket, irományokat vagy röplapokat. Akik nem tudták eltüntetni a lapokat, azokat a fegyveresek bevitték a rendőrségre, kihallgatásra. A többségüket még aznap hazaengedték, de néhányukat kémkedésre kényszerítették. A következő napon egy diák így szólt tanárához: „Az órán csak a tananyaggal tessék foglalkozni, mert minden héten jelentést kell adnom az iskolában történekről.”

Két nap múlva a rendőrfőkapitányság vezetője levelet írt az igazgatónak a nyomozás eredményéről, és a szerinte megfelelő büntetésekről. Institóris Ildikóról nem volt szó az írásban. Vele nem a rendőrség, hanem a karhatalom nyomozó foglalkoztak. Ildikót kétheti vizsgálati fogság után váratlanul hazaengedték.

¹ Az itt közölt írások 2006. november 3-án, Budapesten, a VI. Ifjúsági Honismereti Akadémián elhangzott előadások szerkesztett szövegei. (Szerk.)

A tanulók felelősségre vonása március 2-án történt. Több diák nem fejezhette be a gimnáziumot, és aki magántanulónak ment, annak sem engedték, hogy leérettségizzen.

Egyes források alapján úgy tűnik, mintha 3 kizárással és 5 intéssel megúsza volna a gimnázium ezt a mesterségesen szított ügyet. Korántsem, hiszen kétszer-háromszor annyi tanulót hurcoltak el, külföldre tízen távoztak, szülei kívánságára pedig 16 tanuló maradt ki. A büntetések a szülőkre is visszahatottak. Március 3-án a Csongrád Megyei Hírlapban a kicsapásokról megjelent közlemény napján például felmondtak Gombkötő Istvánnak a szegedi cipőgyárban, ahol ő kétszeres sztahanovista szabásként dolgozott.

Nem pusztán kizárásokról és fegyelmi büntetésekről van szó, hanem életre ható lelki sérülésekről, derékbatört életpályákról és megbélyegzésekről.

Bézi Katalin

Az 1956-os forradalom debreceni eseményei

Október 23-án reggel a debreceni egyetemeken a szokásos módon kezdődött meg a tanítás. Azonban az első óra után, a diákok Székelyhídi Agoston, Für Lajos, Kiss Ferenc és más felsőbb évesek kezdeményezésére megfogalmazták az ifjúság követeléseit. Elhatározták, hogy akarataknak békés tüntetés keretében adnak hangot. Fontos megemlíteni, hogy a debreceni egyetemi hallgatók tüntetése nem a lengyel–magyar szolidaritás jegyében indult, mint a fővárosi diákságé, hanem egyértelműen az azonnali politikai változások követelésére.

Dél előtt fél 10 körül már együtt volt az ifjúság az egyetem épülete előtt. (Hallgatók a természettudományi, a bölcsészettudományi és az orvosi karról.) A 20 pontos követelésük tartalmilag megegyezett a budapesti, szegedi egyetemisták követeléseivel. Az összegyűlt diákság követelte a kompromittálódott vezetők leváltását, Nagy Imre visszavételét a vezetésbe, Rákosi Mátyás felelősségre vonását, a Kosuth-címer visszahozatalát, a magyar kisebbségek helyzetének rendezését... stb.

A tüntetés hírére a megyei pártbizottság titkára, Kulcsár Ferenc megpróbálta azt megakadályozni, azonban ez nem sikerült neki, és a diákok fegyelmezett sorokban, sztrapanzsokkal, forradalmi dalokat énekelve elindultak belváros felé.

Az MDP-székháznál elhangzott a *Nemzeti dal*, majd Görbe János színművész elszavalta Petőfi Sándor A nép nevében című versét. Majd diákküldöttségek indultak a gyárakba, hogy a munkásokat felkérjék, csatlakozzanak a tüntetéshez. Így a kora délutáni órákra már 35–40 ezer főnyi tömeg gyűlt össze a város főterére, s a kezdeti békés tüntetés politikai demonstrációvá alakult. A pártvezetők utasítására a katonákkal megerősített karhatalmi egységek megkezdték a demonstrációval szembeni védelem megszervezését. A sortűz – az országban elsőként – kora este, hét óra tájban dördült el. Három ember meghalt, és mintegy tucatnyian szenvedtek különböző sérüléseket.

Für Lajos, akkori tanársegéd így emlékezett vissza: „Az a nap a miénk volt, október 23-a még az esti kegyetlen visszavágás, a lövések ellenére is a miénk volt. Az egész napot az akarat diktálta, mert az történt, amit az ifjúság kidöntött, eltervezett, amiért demonstrált; és amit követelt.”

Az éjszaka megalakult a megyei honvédelmi tanács, és elrendelte az este héttől reggel hatig tartó kijárási, és a másnapra szóló gyülekezési tilalmat. Az előző napi eseményeket „ellenforradalmi lázadás”-nak minősítették.

Október 25-én a debreceni üzemekben és vállalatoknál sorra megalakultak a munkástanácsok, és létrehozásukat többnyire a pártvezetők is támogatták. Kialakult a diákok és a munkások közötti kapcsolati és információs rendszer. Ekkor a gyárakban már nem dolgoztak, általános sztrájk volt. A következő napokban megalakult a Forradalmi Bizottmány, amelynek elnökéül Szabó István történészprofesszor választották. A bizottmánynak 15 tagja volt. A városban és a megye többi településén eltávolították a vörös csillagokat és az egyéb politikai jelképeket. A diákok főhadiszállása a Benczúr utcai diákotthon volt. Itt csaknem 600 egyetemi hallgató lakott. A diákszállóban végig ügyeletet tartottak, és bármikor tudtak hallgatókat küldeni, ha szüksége volt rájuk a bizottmánynak. Vállaltak fegyveres és nemzetőri szolgálatot is, majd november 2–3-án megalakult az egyetemi nemzetőr zászlóalj.